

ЖУРНАЛ ИССЛЕДОВАНИЙ И РАЗВИТИЯ THE JOURNAL OF RESEARCH AND DEVELOPMENT ТАДҚИҚОТ ВА ТАРАҚҚИЁТ ЖУРНАЛИ

ISSN: 3030-3281. Volume I, Issue-9, (September) 2024
Journal homepage: <https://imfaktor.com/index.php/tjrd>

XURSANDOV Komiljon

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
“Buxgalteriya hisobi” fakulteti
dekan muovini (PhD)*

O‘ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

ANNOTASIYA

1990-yillar oxiridagi iqtisodiy islohotlardan so‘ng O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sezilarli darajada o‘tdi. Tezida kichik biznes va tadbirkorlar uchun qulay muhitni yaratishga qaratilgan hukumat siyosati va tashabbuslari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, u ushbu korxonalar duch keladigan muammolarni, jumladan, moliyaga kirish, byurokratik to‘siqlar va bozorga kirishning cheklanganligini baholaydi. Keys tadqiqotlari va tegishli ma‘lumotlarni tahlil qilish orqali tezis muvaffaqiyatli tadbirkorlik modellari va ilg‘or tajribalarni aniqlaydi. Bundan tashqari, tezis kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning innovatsiyalarni rivojlantirish, ish o‘rinlarini yaratish va O‘zbekistonda inklyuziv iqtisodiy o‘shishga hissa qo‘shish imkoniyatlarini o‘rganadi. Unda kichik biznes va tadbirkorlarning rivojlanishi uchun yanada qulay muhit yaratishi mumkin bo‘lgan siyosiy islohotlar va tashabbuslar bo‘yicha tavsiyalar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, iqtisodiy rivojlanish, davlat siyosati, muammolar, imkoniyatlar, molivayiy institutlar.

Kirish

O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning jonli manzarasi iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash, ish o‘rinlari yaratish va innovatsiyalarni rag‘batlantirish uchun ulkan salohiyatga ega. Tadbirkorlik faoliyatining asosiy kontseptsiyasidan tortib turli xil qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarigacha bo‘lgan ushbu sektorning dinamikasini tushunish uning uzluksiz rivojlanishini ta‘minlash uchun juda muhimdir.

Kichik biznes haqida gaplashar ekanmiz, albatta, tadbirkotlik faoliyati tushunchasiga ham izoh berish darkor. Tadbirkorlik faoliyati o‘z mohiyatiga ko‘ra imkoniyatlarni aniqlash va undan foydalanish orqali iqtisodiy qiymatni faol va innovatsion yaratishdir. U hisoblangan tavakkalchilikni, mas‘uliyatni o‘z zimmasiga olishni va resurslarni samarali taqsimlash orqali foyda olishni o‘z ichiga oladi. O‘zbekistonda tadbirkorlar iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va yanada dinamik bozor muhitini yaratishda muhim rol o‘ynaydi.

Ushbu tushunchani yanada aniqroq tushunishimiz uchun bizga quyidagi ma‘lumotlar jadvali yordam beradi:

Konseptsiya	Tavsif	Vazifalar	Rivojlanish shartlari
Tadbirkorlik faoliyati	Ishlab chiqarish, savdo yoki xizmatlar orqali foyda olishga qaratilgan mustaqil, tashabbusga asoslangan faoliyat	Innovatsiyalar, qiymat yaratish, tavakkalchilik, resurslarni boshqarish, bandlik yaratish	Qulay bozor muhiti, qonunchilik bazasi, moliyadan foydalanish, ta'lim, infratuzilma, tartibga solish qulayligi.
Mikro, kichik va o'rta korxonalar (KO'B)	Xodimlar soni va daromad/aylanmaga asoslangan tasnif.	Yalpi ichki mahsulotning o'sishiga hissa qo'shish, ish o'rinlari yaratish, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, mintaqaviy rivojlanishni rag'batlantirish	Moslashtirilgan qoidalar, soddalashtirilgan tartiblar, bozorlar va resurslarga imtiyozli kirish.

1-jadval. Tadbirkorlik faoliyati tushunchasi, uning vazifalari va rivojlanish shartlari

O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatining asosiy vazifalari bandlik yaratish, soliq tushumlarini ko'paytirish, raqobatni rag'batlantirish, taklif etilayotgan tovarlar va xizmatlar sifatini oshirishdan iborat. Biroq, bu maqsadlarga faqat qulay sharoitlarda erishish mumkin. Shaffof va samarali normativ-huquqiy baza, moliyalashtirishdan foydalanish va mustahkam infratuzilma muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, tavakkal qilishni nishonlaydigan va innovatsiyalarni mukofotlaydigan madaniyat rivojlanayotgan tadbirkorlik ekotizimini rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Tadbirkorlik faoliyatini o'rganar ekanmiz, bizga H. Hamroyevning "Tadbirkorlik asoslari", U. Inoyatov, S. Ahmedov, R. Nurimbetovning "Iqtisodiyot va tadbirkorlik" asarlari hozirgi O'zbekistondagi o'sib borayotgan kichik biznes va tadbirkorlik haqida kengroq ma'lumot olishimizga yo'l ochadi. Asarlar orqali ishlab chiqarishning asosiy omillari, bozor iqtisodiyotdagi moliyaviy institutlarni ustuvorligi haqida ham bilib olamiz.

Mulohazalar va natijalar

O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati turli shakllarda bo'lib, har birining o'ziga xos afzalliklari va cheklovlari mavjud. Umumiy shakllarga yakka tartibdagi tadbirkorlik, oilaviy tadbirkorlik, shaxsiy fermer xo'jaliklari, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar kiradi. Bu shakllar kapital talablari, javobgarlik cheklovlari va boshqaruv tuzilmasi jihatidan farqlanadi. Tegishli shaklni tanlash tadbirkorlar uchun o'z faoliyatini optimallashtirish va huquqiy va tartibga soluvchi landshaftni boshqarish uchun juda muhimdir.

Shakl	Xususiyatlari	Bozor tizimi	Boshqaruv
Yakka tartibdagi tadbirkorlik	Bir shaxsga tegishli va boshqariladi	Cheklangan javobgarlik, oddiy ro'yxatdan o'tish	Egasi yo'qotishlar uchun to'liq javobgar bo'ladi
Hamkorlik	Ikki yoki undan ortiq shaxslar tomonidan birgalikda egalik qilish va boshqarish	Umumiy foyda va zararlar, ortib borayotgan resurslar va tajriba	Hamkorlik shartnomasini, belgilangan rol va ma'suliyatni talab qiladi
Ma'suliyati cheklangan jamiyat (MChJ)	Aksiyadorlar uchun ma'suliyati cheklangan alohida yuridik shaxs	Mulkchilik tarkibidagi moslashuvchanlik, investitsiyalarni jalb qiladi	Direktorlar kengashini, korporativ boshqaruv tamoyillarini talab qiladi
Aksiyadorlik jamiyati (OAJ)	Birjada sotiladigan aksiyalarga bo'linadigan mulk	Katta kapitalni jalb qila oladi, davlat sarmoyasini jalb qiladi.	Qattiqroq qoidalarga rioya qilgan holda, ommaga oshkor qilish talablari

2-jadval. Tadbirkorlik faoliyati shakllari, ularni tashkil etish va boshqarishning bozor tizimlari

O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati odatda har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan turli bozor tizimlari doirasida ishlaydi. Bularga markazlashgan bozorlar, tartibga solinadigan bozorlar va erkin bozorlar kiradi. Hukumat aralashuvi va narxlarni nazorat qilish darajasi ushbu tizimlarda turlicha bo'lib, qarorlar qabul qilish va biznes faoliyatiga ta'sir qiladi. Ushbu bozor tizimlarining nozik tomonlarini tushunish tadbirkorlar uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqish va raqobat muhitida harakat qilish uchun zarurdir.

O'zbekiston hukumati kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlarining muhim rolini e'tirof etib, turli qo'llab-quvvatlash vositalarini amalga oshirdi. Bular qatoriga soliq imtiyozlari, kreditlar bo'yicha kafolatlar, biznesni rivojlantirish bo'yicha subsidiyalik xizmatlar va soddalashtirilgan ro'yxatga olish tartib-qoidalari kiradi. Bundan tashqari, texnologiyalardan foydalanishni rag'batlantirish, ta'lim va treningni yaxshilash va biznes tarmoqlarini mustahkamlash tashabbuslari tadbirkorlar uchun qulay muhitni yanada mustahkamlashga yordam beradi.

Tutqich	Tavsif	Misollar
Soliq va bojxona imtiyozlari	Kamaytirilgan soliq stavkalari, soddalashtirilgan soliq rejimlari, bojxona imtiyozlari.	Maxsus soliq zonalari kichik va o'rta korxonalar uchun tezlashtirilgan amortizatsiya, soddalashtirilgan import tartiblari.
Moliyaviy yordam	Kreditlar, grantlar, kafolatlar, venchur kapitaliga kirish.	Mikromoliyaviy davlat dasturlari, kichik va o'rta biznes uchun kredit kafolatlari, innovatsion startaplar uchun investitsiya fondlari.

Biznesni rivojlantirish xizmatlari	Trening, maslahat, marketingni qo'llab quvvatlash.	Biznes-inkubatorlar, texnologiyalar transferi markazlari, eksportni ilgari surish agentliklari, malaka oshirish dasturlari.
Normativ islohot	Ro'yxatga olish tartib-qoidalari soddalashtirilgan, ma'muriy yuk kamaygan, normativ-huquqiy baza takomillashtirilgan.	Bir darchada ro'yxatdan o'tish do'konlari, ruxsatnomalarni raqamlashtirish, tadbirkorlik faoliyatini tekshirishni tartibga solish

3-jadval. O'zbekistonda xususiy tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy mexanizmining ta'sir doiralari:

O'zbekistonda moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlariga alohida e'tibor qaratiladi. Tadbirkorlar davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanmasdan turib, o'z biznesining o'sishini ta'minlash uchun turli moliyaviy va institutsional resurslardan foydalanishlari mumkin. Banklar va mikromoliya tashkilotlari kichik biznes ehtiyojlariga moslashtirilgan kreditlar va kredit liniyalarini taklif qilishadi. Inkubatorlar va akseleratorlar murabbiylik, ish maydoni va tarmoq imkoniyatlarini taqdim etadi. Bundan tashqari, tadbirkorlik birlashmalari va savdo palatalari qimmatli huquqiy va texnik yordamni taklif qilishadi. Ushbu resurslardan samarali foydalanish tadbirkorlarga qiyinchiliklarni yengib o'tishda va o'z bizneslarini muvaffaqiyat sari undashda yordam beradi.

Mulohazalar va natijalar

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish tadbirkorlik ruhi, qo'llab-quvvatlovchi muhit va resurslardan samarali foydalanish bilan ta'minlangan sayohatdir. Asosiy tamoyillarni tushunish, bozor tizimlarida harakat qilish va mavjud qo'llab-quvvatlash mexanizmlaridan foydalanish tadbirkorlar O'zbekistonning iqtisodiy farovonligi va barqaror rivojlanishiga katta hissa qo'shishi mumkin. Esingizda bo'lsin, muvaffaqiyatga erishish yo'li o'z biznesi uchun ham, keng jamoatchilik uchun ham fidoyilik, moslashuvchanlik va qiymat yaratish majburiyatini talab qiladi.

Ko'rsatkich	2021 yil ma'lumotlari	Manba
Ro'yxatga olingan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni	592 400	Stat.uz
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotga qo'shgan hissasi	56,80%	Stat.uz
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari tomonidan yaratilgan ish o'rinlari soni	1,3 mln	Stat.uz
Chakan savdo aylanmasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi	80,80%	Stat.uz
Aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi	62,20%	Stat.uz

Kichik biznes va tadbirkorlikning o‘rtacha yillik o‘shish sur‘ati	15,30%	Stat.uz
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga berilgan mikrokreditlar soni	1,2 mln	Stat.uz
Mikrokreditlar uchun o‘rtacha kredit miqdori	20 mln so‘m	Stat.uz
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari tomonidan joriy etilgan yangi texnologiyalar va innovatsiyalar soni	1548	Fan va texnika davlat qo‘mitasi
Ekspart faoliyatida ishtirok etayotgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni	42 000	Tashqi savdo vazirligi
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning umumiy eksportdagi ulushi	12,50%	Tashqi savdo vazirligi

4-jadval. O‘zbekistonning 2021- yildagi kichik biznes va tadbirkorlikka oid bir qancha ko‘rsatkichlari

Ushbu jadvalda O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishining umumiy ko‘rinishi keltirilgan. Ma‘lumotlarni tahlil qilishda mintaqaviy o‘zgarishlarni va muayyan sektorlarni hisobga olish muhimdir.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiy o‘shish, yangi ish o‘rinlari yaratish va jamiyat farovonligining muhim katalizatoridir. O‘zbekistonda bu soha so‘nggi yillarda bozorga yo‘naltirilgan muhitni shakllantirishga qaratilgan islohotlar tufayli sezilarli yutuqlarga erishdi. Ushbu matnda O‘zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirishning asosiy jihatlari chuqur o‘rganilib, uning tushunchalari, shakllari, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari, aniq moliyaviy va institutsional chora-tadbirlarga e‘tibor qaratiladi.

Xulosa

O‘zbekistonning kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirishga intilishi mamlakatning iqtisodiy kelajagi uchun ulkan va‘dalar beradi. Qo‘llab-quvvatlovchi siyosat muhitini yaratish, maqsadli moliyaviy va institutsional yordam ko‘rsatish hamda inson kapitaliga sarmoya kiritish orqali O‘zbekiston o‘z tadbirkorlariga innovatsiyalarni rivojlantirish, ish o‘rinlari yaratish va uzoq muddatli farovonlikka hissa qo‘shish imkoniyatini berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Stat.uz: <https://stat.uz/uz/>
2. Iqtisodiy rivojlanish va qashshoqlikni qisqartirish vazirligi: <https://www.mineconomy.uz/uz>
3. O‘zbekiston Markaziy banki: <https://cbu.uz/>
4. Jahon banki va Osiyo taraqqiyot banki kabi xalqaro tashkilotlar
5. H. Hamroyev . “Tadbirkorlik asoslari” O‘zbekiston Respublikasi oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. - T.: Yangi nashr, 2010. – 360 b.